

GAT

GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM

Gidai Erzsébet: Privatizáció Magyarországon

Lentner Csaba: A magyar monetáris politika fejlődése a piacgazdasági átmenetben

Gazdag László: A XXI. század multifunkcionális mezőgazdaságának stratégiái

Farkas Rita: A klaszterek szerepe a kis- és közepes vállalkozások fejlesztésében

Lentner Csaba – Vágyi Ferenc: Adópolitikai reformtörekvések Magyarországon

Borbély József: A „Nyugat-Pannónia Eurégió” jövője

Simon Fiala Zsolt: A magyar egészségügy

Nagy Pongrác: EU-csatlakozás 2004

Kiss Éva: A külföldi működőtőke-befektetések térformáló szerepe a magyar gazdaságban

2003/2

Társadalomtudományi folyóirat

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Andrásy Adél egyetemi docens,
Dr. Dézsy József egyetemi tanár (Bécs),
Dr. Fecske Mihály egyetemi tanár,
Dr. Gidai Erzsébet egyetemi tanár
(a szerkesztőbizottság elnöke),
Dr. Lentner Csaba egyetemi docens

Megjelenik félévente

GT

**A szedést Bosnyákovits Józsefné készítette,
a tördelés Takács Eszter munkája.
A nyomtatás 2004 júliusában készült.**

Szerkeszti: Kormányosné Aranyi Krisztina

Felelős kiadó: Dr. Gidai Erzsébet
Kiadja a „Prognózis 2000” Alapítvány

ISSN 0865 7823

Tartalom:

GAZDASÁG	9
<i>Gidai Erzsébet:</i>	
Privatizáció Magyarországon	9
<i>Lentner Csaba:</i>	
A magyar monetáris politika fejlődése a piacgazdasági átmenetben.....	20
<i>Gazdag László:</i>	
Agrárgazdaság: a hatékonyság kérdése és a modernizáció	40
<i>Farkas Rita:</i>	
A klaszterek szerepe a kis- és közepes vállalkozások fejlesztésében.....	67
<i>Lentner Csaba – Vágyi Ferenc:</i>	
Ungarische steuerpolitische Reformbestrebungen im marktwirtschaftlichen Übergang	76
TÁRSADALOM ÉS POLITIKA	95
<i>Borbély József:</i>	
A „Nyugat-Pannónia Eurégió” jövője	95
<i>Simon Fiala Zsolt:</i>	
A magyar egészségügy	106
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	116
<i>Nagy Pongrác:</i>	
EU-csatlakozás 2004	116
<i>Kiss Éva:</i>	
A külföldi működőtőke-befektetések térformáló szerepe a magyar gazdaságban.....	139
Támogatóink:	157

Kiss Éva

A külföldi működőtőke-befektetések térformáló szerepe a magyar gazdaságban

Bevezetés

A magyar gazdaságban 1989 óta nagy változások mentek végbe. Többek között új szervezeti formák jelentek meg. Jelentős előrelépések történtek a gazdaság szerkezeti átalakulásában, új ágazatok honosodtak meg. Átrendeződtek a tulajdonviszonyok. A magyar befektetők mellett folyamatosan gyarapodott a külföldi befektetők száma is. Mindezek a változások a gazdaság területi szerkezetét sem hagyták érintetlenül (Hamar J. 1999; Szalavetz A. 2000). A térszerkezetet alakító folyamatok közül e tanulmány keretei között a hangsúlyt a külföldi működőtőke-befektetésekre (KMT) helyezük, és elsősorban azt vizsgáljuk, hogy mi jellemzi a külföldi tőkebefektetéseket térbeli aspektusból, illetve hogy hogyan hatnak a gazdaság és különösen az ipar területi szerkezetére, hiszen az ipar hosszú idők óta meghatározó szerepet játszik a gazdaság térszerkezetének alakításában (Kiss É. 2002/a). A jelenlegi helyzet értékelése mellett kitérünk arra is, hogy a külföldi tőke mozgása (pl. a külföldi érdekeltségű cégek továbbtelepülése vagy bezárása) hogyan érinti majd a gazdaság térszerkezetét a (közel)jövőben. Előljáróban azt is meg kell jegyezni, hogy a közvetlen külföldi működőtőke-befektetések különböző formáinak (pl. új vállalat alapítása, cégvásárlás, nyereség újra befektetés) külön-külön történő elemzése nem tartozik a mostani feladatok közé.

A vizsgálat adatbázisát alapvetően a rendelkezésre álló KSH kiadványok szolgáltatták, de felhasználtam az ipar térszerkezetével és az ipari parkokkal kapcsolatos korábbi (OTKA T029454) kutatások tapasztalatait is. A statisztikai adatokkal összefüggésben azt kell megemlíteni, hogy mivel a tőkebefektetések adatai székhely szerintiék, ezért bizonyos fokig torzítják a külföldi működőtőke-befektetések területi tagozódását, azaz sokszor nem ott jelennek meg, ahol a tőkét

ténylegesen befektették. Bár a statisztikai adatgyűjtés ezen hiányosságának a korrigálására ma még nincs mód (Hamar J. 1999; Antalóczy K. és tsai 1996), a hozzáférhető adatok és információk mégis lehetővé teszik, hogy az előbbiekre tekintettel közelítő pontossággal feltárjuk a külföldi tőkebefektetések szerepét a térformálásban.

A magyarországi külföldi tőkebefektetések és motiváló erői

A világ működő tőkeállományából a közép- és kelet-európai országok először a XIX. század második felétől az I. világháborúig részesedtek jelentősebb mértékben, majd azt követően egyre inkább csökkent a térségbe irányuló külföldi befektetés, és a II. világháború után szinte meg is szűnt. Ekkortól kezdve a kelet-európai országok gyakorlatilag kimaradtak a működő tőke áramlásból. Lényeges változás csak a rendszerváltozás után következett be, amikor a közép- és kelet-európai országok ismét a KMT-befektetések célpontjává váltak (Baráth G. és tsai 2001). A világ működőtőke-állományából ezen országok részesedése 1990 és 2000 között jó tízszeresére (0,2-ről 2,3%-ra) nőtt, a befektetett tőke nagysága pedig közel negyvennégyeszeresére, 3,7 milliárd dollárról 160 milliárd dollárra. Mindezek ellenére a világ működőtőke-állományának csak a töredéke jut erre a térségre, habár folyamatosan növekszik az ide befektetett tőke nagysága.

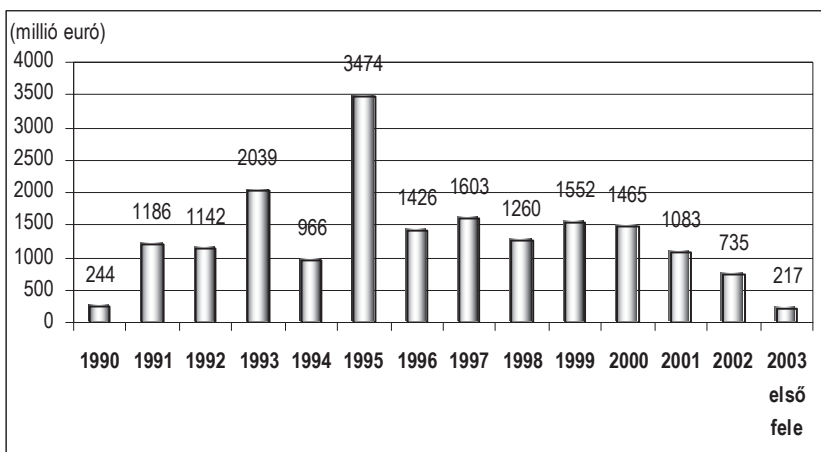
A közép- és kelet-európai régió belül az 1990-es évek elejétől hazánk volt a legfontosabb befektetési célpont. Az 1990-es évtized második felétől azonban Lengyelország és Csehország is egyre több tőkét vonzott, így a harmadik helyre szorultunk a tőkevonásban (Horváth L. 1996). De az egy főre jutó külföldi tőke nagyságát illetően még mindig előkelő helyet foglalunk el. 2001-ben Csehország (2619 fő/dollár) mögött a második helyen álltunk 2312 fő/dollár értékkel, jóval megelőzve Lengyelországot, ahol majdnem 1100 dollár jutott egy főre. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az 1990-es évek első felében lényegében egy gazdaság, a magyar gazdaság határozta meg az egész kelet-európai régió tőkevonzó képességét (Antalóczy K. és tsai 1996). Ám a későbbiekben ez a szerepkör fokozatosan oldódott, s ma már ezen régió más országai vonzzák a legtöbb tőkét (*1. táblázat*).

I. táblázat: A világ működőtőke-állománya és a Közép- és Kelet-Európa országaiba befektetett külföldi működő tőke
(Forrás :World Investment Report, 2002)

Megnevezés	1985	1990	1995	2000	2001
	(millió USD)				
Világ összesen	913182	1871594	2911725	6258263	6845723
Fejlett országok	568670	1382978	2021303	4124261	4504122
Fejlődő országok	344463	484954	849915	2002173	2181249
Közép-és kelet-európai országok	49	3661	40508	131829	160352
Albánia			211	578	759
Belorusszia			50	1243	1412
Bosznia és Hercegovina		108	21	355	519
Bulgária			445	3162	3850
Horvátország			473	5155	6597
Csehország		1363	7350	21644	26764
Észtország			674	2645	3155
Magyarország	49	569	11919	19804	23562
Lettország			615	2081	2216
Litvánia			352	2334	2665
Moldova			93	459	609
Lengyelország		109	7843	33603	42433
Románia		766	1150	6517	7636
Oroszország			5465	19255	21795
Szlovákia		81	810	4634	6109
Szlovénia		665	1763	2809	3250
Macedónia			33	389	919
Ukrajna			910	3843	4615
Jugoszlávia			329	1319	1484

2001-ig kb. 23,6 milliárd dollárt fektettek be hazánkba, ami durván fele a lengyelországinak és háromszorosa a romániaiinak, de még az oroszországinál is több valamivel. Ez az összeg a régióba befektetett összes külföldi működő tőke 15%-a, ami igen jó eredménynek tekinthető egy ilyen kis országtól, mint hazánk. A tőkebefektetések évenkénti összegét vizsgálva kitűnik, hogy az 1990-es évtizedben átlagosan 1-1,5 milliárd euró (vagy dollár – a két valuta árfolyama közel azonosnak vehető) érkezett hozzánk. Eleinte a növekedés ellenére igen erőteljesen ingadozott az ország külfölditőkevonzó-képessége. Nagy volt a tőkebefektetés évenkénti fluktuációja. A legtöbb külföldi tőke,

közel 3,5 milliárd euró 1995-ben érkezett hazánkba, a nagy közszolgáltató cégek privatizációjának köszönhetően. Majd az évtized második felében – a privatizáció lecsengésével – kiegyenlítettebbé vált a tőkebefektetés üteme. Drasztikus fordulat csak az ezredfordulótól tapasztalható, mivel számottevően csökkent a befektetett tőke nagysága, és 2003-ra már csak 700-900 millió eurót jósolnak a különféle becslések (Giczi J. 2002) (1. ábra).

1. ábra: A közvetlen külföldi működőtőke-befektetések Magyarországon

(Forrás: Külföldi működőtőke-befektetések Magyarországon 2000-2001, KSH, Bp. 2003;

Csökkenő külföldi tőkebeáramlás, Népszava, 2002. aug. 5.)

A legnagyobb magyarországi befektetők sorrendjében markáns változás nem figyelhető meg az 1990-es évtizedben, csak a részesedésük mértéke változott. 2001-ben a külföldi tőke több mint 75%-a öt országból érkezett. A legfontosabb magyarországi befektetők tehát Németország (34%), Hollandia (15%), Ausztria (11%), az USA (9%) és Franciaország (6%) voltak. Németország és Hollandia részesedése szinte folyamatosan nőtt az elmúlt évtizedben, és együttesen a befektetések felét adják. A többi befektető részesedése pedig néhány kivétellel ugyancsak folyamatosan csökkenő tendenciát mutatott. A legna-

gyobb csökkenés az angol (66%), az amerikai (45%) és a francia (32%) befektetések mértékében következett be. Az öt fő befektetőn kívül az összes többi csak egy-két százalékkal részesedik. Igaz ez a legnagyobb ázsiai befektetőre, Japánra is (2001-ben 1,7% volt a részesedése).

Az első három legfontosabb befektető a feldolgozóiparon kívül még a gazdaság más-más ágazatait is megcélózta, mintegy „felosztva a piacot”. A németek a szállítást, raktározást, a postai tevékenységet, távközlést, a hollandok a kereskedelmet és az osztrákok a pénzügyi tevékenységet, az ingatlanügyleteket részesítették előnybe. Az amerikaiak befektetései mintegy 80%-ban a feldolgozóiparba irányultak, ami bizonyosan nem véletlen, az amerikai és a magyar munkaerő bérköltségei közötti különbségekre gondolva.

Az, hogy hazánk a régió egyik legnépszerűbb és legvonzóbb befektetési célpontja volt, számos tényezővel magyarázható. Ezek közül több főleg az 1990-es évtized elején játszott markáns szerepet a tőkevonásban. A leggyakrabban – nem fontossági sorrendben – a következőket említették:

- a régió más országaihoz viszonyítva előnyösebb indulási feltételek, gyorsabban és zökkenőmentesebben zajlott a társadalmi, gazdasági átalakulás, az ország gazdaságilag, politikailag stabilabb volt;
- kedvező földrajzi fekvés, centrális elhelyezkedés a régióban, és a viszonylagos közelség a fontosabb befektetőkhöz (pl. Ausztria, Németország);
- olcsó, de relatíve képzett munkaerő;
- az uniós piacokra való belépés lehetősége;
- a történelmi múlt kapcsolatai Németországgal és Ausztriával, a tradíciók továbbélése;
- a családi, rokon, baráti és etnikai kötelékek (pl. német nemzetiség hazánkban, magyarság Burgenlandban);
- a viszonylag jelentős és fizetőképes hazai fogyasztópiac megszerzése;
- a relatíve fejlett infrastruktúra, a jó közlekedési és távközlési kapcsolatok;
- a különféle helyi és állami támogatások, kedvezmények igénybevételei lehetősége;
- egyéb sajátos, speciális adottságok egy-egy telephely esetében.

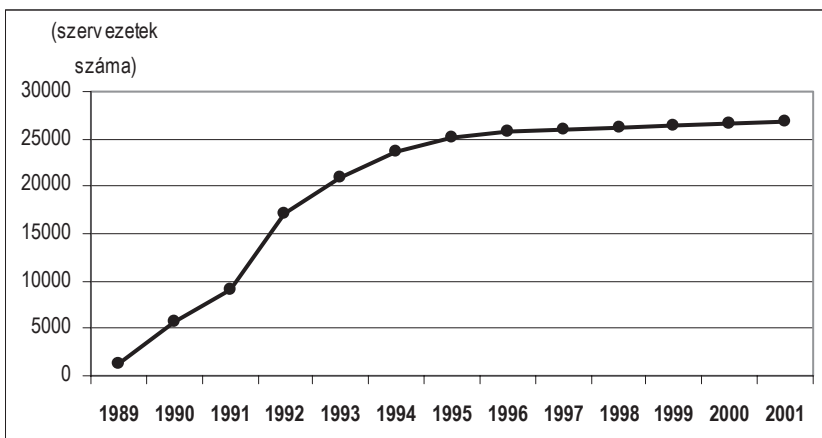

Természetesen ezek az okok térben és időben és a beruházás jellegetől függően is változnak, sőt új motiváló, befektetést ösztönző erők is megjelenhetnek az idők során. Tulajdonképpen az előbb felsorolt tényezők közül néhánynak a megváltozása is minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy az ezredfordulótól radikálisan csökkent a külföldi tőke érdeklődése hazánk iránt. Például már a munkaerő sem annyira olcsó, mint volt az 1990-es években, mert az utóbbi időben számottevően emelkedtek a bérköltségek és a járulékok. A közelgő uniós tagság miatt a nyújtható kedvezmények köre szűkül, és a mértéke is kisebb lesz, ami szintén más irányba terelheti a külföldi tőkét. Ráadásul mostanra a régió többi országai is nagyot léptek előre a társadalmi, gazdasági átalakulás terén. Mindezek mellett azonban arról sem szabad elfeledkezni, hogy közben a világ is sokat változott. Gondoljunk csak a világgazdasági problémákra, a 2001-es USA elleni terrortámadás következményeire és a világpolitikai feszültségekre, valamint a háborús körülményekre. Ezek egyike sem kedvez a külföldi tőkebefektetéseknek. Szakmai körökben most is élénk vita folyik arról, hogy mi lehet a tényleges oka annak, hogy az utóbbi években egyre kevesebb tőke érkezik hazánkba. Ezt a kedvezőtlen tendenciát a különböző szakemberek más-más tényezővel indokolják, illetve mindegyik más-más tényezőre helyezi a hangsúlyt (Giczi J. 2002), de lényegében az előbb említettekkel állnak összefüggésben.

A legújabb kutatások szerint a jövőben a telephelyválasztás hagyományos szempontjai már háttérbe szorulnak. A globális idők korában a külföldi befektetők telephelyválasztásában az idő tényező, a gyors elérhetőség, a megbízhatóság és a biztonság, továbbá az épített környezet milyensége lesznek a legfontosabbak, hogy az adott hely mennyire és milyen gyorsan tud kapcsolódni a globális hálózatba. A globális verseny éleződése miatt a külföldi tőkebefektetések térbeli alakulása még határozottabban fogja jelezni az egyes helyek (országok, települések) „tényleges értékét”, ami bizonyos helyek felértékelődését és mások leértékelődését, s ezáltal a regionális különbségek éleződését vonja maga után.

A hazai külföldi érdekeltségű vállalkozások ágazati és területi sajátosságai

Hazánkban 1972-ben teremtették meg a jogi keretét a külföldi működőtőke-beruházásoknak, de ezt a lehetőséget az 1980-as évekig szinte alig használták ki. 1980-ban mindössze nyolc vegyes vállalat működött (Nagy G. 1995). A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma valójában 1989-től indult gyors gyarapodásnak. 1990-ben már 5693 volt belőlük, 1995-ben pedig már 25 ezer, azaz majdnem megötszörözödtek addigra. Az évtized második felében – a már említett okok miatt – lelassult a külföldi érdekeltségű vállalkozások gyarapodásának az üteme. Így 2001-re csak a 27 ezret közelítette meg a számuk (2. ábra).

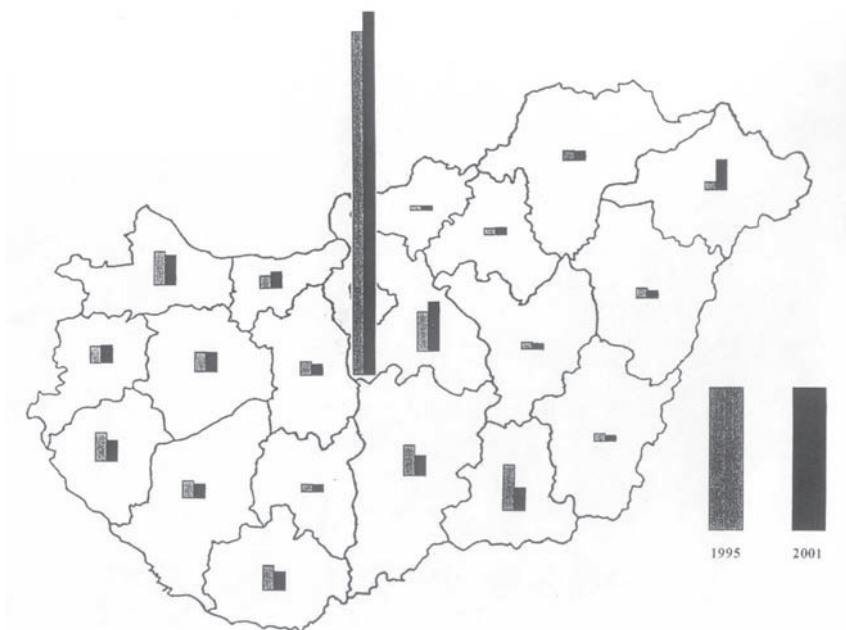

2. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma
Magyarországon

(Forrás: Magyarország Statisztikai Évkönyve, 1995, 2001. KSH, Bp.)

A külföldi érdekeltségű vállalkozások számának a lassú növekedése mögött markáns regionális különbségek húzódnak. Az 1990-es évtized közepétől ugyanis a megyék zömében csökkent a külföldi érdekeltségű vállalkozások száma, a legnagyobb mértékben Csongrád és Bács-Kiskun megyében 51, illetve 34%-kal. Ugyanakkor Szabolcs megyében 3,7-szeresére nőtt a számuk, ami némiképp ellensúlyozta az előbbi kedvezőtlen folyamatot. A dél-alföldi megyékben valószínűleg

a balkáni válság megszűnése az oka a csökkenésnek, mivel a korábban itt létrejött kereskedelmi és egyéb vállalkozások a helyzet rendeződésével megszűntek vagy visszatelepültek. Szabolcs-Szatmár-Beregben pedig feltehetően az ukrán határ menti kereskedelem felélénkülése és az ahhoz kapcsolódó különféle szolgáltatásokat végző vállalkozások számának a gyarapodása idézte elő a külföldi érdekeltségű cégek gyors szaporodását (3. ábra).

3. ábra: A külföldi érdekeltségű vállalkozások száma megyénként (1995, 2001)

(Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv, 1995, 2001. KSH. Bp.)

A külföldi érdekeltségű vállalkozások térbeli megoszlásában nem történt markáns változás az 1990-es évtized második felében sem. A legnagyobb hányaduk 2001-ben is a Közép-Magyarországi Régióban összpontosult, itt volt a 25 ezer külföldi érdekeltségű vállalkozás 61%-a. A régió belül Budapest egymaga 54%-ot, közel 14 ezer vállalkozást mondhatott a magáénak. A Nyugat-Dunántúlon a külföldi érdekeltségű

cégek 10%-a, a Közép-Dunántúlon 7%-a koncentráldott, ezzel szemben az ország más térségei csak néhány százalékkal részesedtek. Más-képpen fogalmazva: az ország területének 68,5%-án a külföldi érdekelt-ségű vállalkozások mindössze 22%-a fordult elő 2001-ben (2. táblázat).

2. táblázat: Külföldi érdekelt-ségű vállalkozások régiók szerint, 2001
(Forrás: Területi Statisztikai Évkönyv, 2001.)

Régió	Külföldi érdekelt-ségű vállalkozások		Külföldi érdekelt-ségű vállalkozások jegyzett tőkéjéből a külföldi tőke részesedés		Egy lakosra jutó befektetett külföldi tőke (ezer Ft)
	szám	százalék	milliárd Ft	százalék	
Közép-Magyarország	15448	61	2114	68	747
Közép-Dunántúl	1748	7	292,4	9	261
Nyugat-Dunántúl	2564	10	234,3	7,5	234
Dél-Dunántúl	1432	6	55	1,8	55
Észak-Magyarország	762	3	192,2	6,2	148
Észak-Alföld	1622	6	109,1	3,5	70
Dél-Alföld	1782	7	124,2	4	90
Összesen	25365	100,0	3121,2	100,0	307

A külföldi érdekelt-ségű vállalkozások jegyzett tőkéjéből a külföldi tőkének az előfordulása szorosan összefonódik a külföldi érdekelt-ségű cégek térbeli koncentrációjával, sőt még erőteljesebb is annál, mivel az ország területének a 68,5%-ára a külföldi tőke alig 15%-a jutott. 2001-ben is a Közép-Magyarországi Régióba érkezett a külföldi tőke zöme (68%). Ennek a térségnek tehát óriási a fölénye, amelyet a Közép-Dunántúl és a Nyugat-Dunántúl követett, jóval szerényebb értékekkel.

Még látványosabban fejezi ki a területi különbségeket az egy lakosra jutó külföldi tőke nagysága. 2001-ben országosan átlagosan 307 ezer Ft külföldi tőke jutott egy főre, de Budapesten ennek több, mint a háromszorosa, Komárom-Esztergom megyében majdnem a duplája és Pest megyében a másfélszerese. Ezzel szemben a Dél-Dunántúlon és az Alföld nagy részén 100 ezer Ft alatt maradt az egy lakosra jutó külföldi tőke összege. Ezek az értékek egyúttal az egyes helyek tőkevonzó képességét, „népszerűségét” is jelzik a befektetők körében.

A külföldi érdekelt-ségű vállalkozások gazdasági ágazatok szerinti megoszlása alapján véve változatlan maradt az 1990-es évtizedben.

Tekintélyes hányaduk (40-50%) a kereskedelemben létesült, amit az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások követtek a cégek kb. egy-negyedével. A külföldi érdekeltségű vállalkozások mindössze 16%-át hozták létre az iparban, s ezzel ez a harmadik legvonzóbb ágazat a külföldi tőke számára. A mezőgazdaság, az oktatás és az egészségügy a kevésbé vonzó körébe sorolható, amihez valószínűleg a jogszabályi kötöttségek és minden bizonnyal a különféle politikai megfontolások is nagymértékben hozzájárultak (3. táblázat).

3. táblázat: Külföldi érdekeltségű vállalkozások gazdasági ág szerint
(Forrás: Magyarország Statisztikai Évkönyve, 2001.)

Megnevezés	Év	Mezőgazdaság	Ipar	Építőipar	Kereskedelem	Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	Ingotlanügyletek, gazdasági szolgáltatás	Szállítás, raktározás, posta	Pénzügyi tevékenység
Külföldi érdekeltségű vállalkozások részesedése (%)	1995	3,2	17	5	49	4,6	14	3	0,6
	2001	3	16	4	41	5	24	3	0,8
Külföldi érdekeltségű vállalkozások jegyzett tőkéjéből a külföldi befektetés (%)	1995	1,2	57	3,5	12	2,3	6	9	8
	2001	1,6	48	1,1	13	1,7	15	7	11

Ha viszont az egyes ágazatokba befektetett tőke nagyságát vesszük, akkor azt tapasztaljuk, hogy az iparba befektetett tőke összege jóval felülmúlja a többi ágazatot. 2001-ben több mint 1200 milliárd forint volt az ipari vállalkozásokba befektetett külföldi tőke. Ez 48%-os részesedést jelent, szemben az 1995. évi 57%-os részesedéssel, ami 560 milliárd forintnak felelt meg akkor. Az ipar csekélyebb részesedése az ország összes külföldi érdekeltségű vállalkozásából és a teteme-sebb részesedése a tőkéből azt jelenti, hogy az iparban kevesebb, de tőkeigényesebb vállalkozást hoztak létre. Ellenben a kereskedelemben és az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások terén sok és inkább kisebb tőkés beruházás valósult meg. Az utóbbiakba 478 milliárd fo-

rint volt a befektetett külföldi tőke, míg az előbbiekre 418 milliárd forint. Mindkét összeg és mindkét ágazat százalékos részesedése jóval elmaradt az ipartól.

A külföldi érdekeltségű vállalkozások legnagyobb hányada szinte mindegyik megyében a kereskedelemben ért el kimagasló értéket. Kiu­gróan nagy az előfordulásuk Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, ahol az összes külföldi érdekeltségű vállalkozás 85%-át teszik ki. Bár a külföldi érdekeltségű ipari cégek aránya valamelyest nagyobb Heves, Nógrád, Szolnok és Békés megyében (28-38%), mint a dunántúli megyékben (Fejér, Komárom, Veszprém, Győr, Vas), de ha a számukat nézzük, akkor a dunántúli megyékben másfél-kétszer több van belőlük. A külföldi érdekeltségű mezőgazdasági vállalkozások aránya főleg a nyugat-dunántúli megyékben tetemes. Például az országos érték­ből Győr-Moson-Sopron megye 14%-kal, Vas 11%-kal és Zala 12%-kal részesedik, azaz együttesen 37%-kal. Ez egyébként az egyetlen ágazat, ahol nem Budapest részesedése a legnagyobb az országos értékből.

A fővárosban regisztráltak az összes külföldi érdekeltségű ipari vállalkozás 31%-át, a kereskedelmi vállalkozások 59%-át, az ingatlan­ügyletekkel, gazdasági szolgáltatással foglalkozó külföldi érdekeltségű vállalkozások 68%-át, a szálláshely-szolgáltatás 30%-át, az építő­ipari vállalkozások 52%-át. Budapest és tágabb térségének ez az óriási fölénye számos tényezőnek köszönhető (pl. képzett munkaerő, fejlett infrastruktúra, kedvező földrajzi fekvés, nagy fogyasztópiac, relatíve olcsó agglomerációstelek-árak). A főváros kimagasló jelentősége ellenére a legnagyobb összegű külföldi érdekeltségű vállalkozások nem itt valósultak meg. Azt is meg kell jegyezni, hogy az utóbbi években ezen túlzott főváros-centrikusság oldására már történtek lépések (pl. ipari parkok létesítése, vállalkozási övezetek kialakítása) (Hamar J. 1999). A főváros és a vidék közötti tekintélyes különbségekhez hasonló különbségek figyelhetők meg a megyeszékhelyek és a megyék többi területe között is. Ugyanis a megyéken belül általában a megyeszékhelyek a legvonzóbbak a külföldi tőke számára (Nagy G. 1995; Szalavetz A. 2000).

A főváros térségén kívül még a Nyugat-Dunántúli Régió részese­dése említést érdemlő mindegyik ágazatban a földrajzi közelség a nyugati határhoz, a kedvező infrastrukturális ellátottság, a jobb életkö-

rülmények stb. miatt, majd a Közép-Dunántúl és a Dél-Alföld következik, ám a Közép-Magyarországi Régió értékéhez viszonyítva sokkal kisebb hányaddal.

Összességében véve mindazon mutatók alapján, amelyeket az előzőekben vizsgáltunk, jól kijelölhetők a külföldi tőke, a külföldi vállalkozások fő településterületei, azaz a külföldi tőkebefektetések legfontosabb célterületei, amelyek egyben az új gazdasági térszerkezet körvonalait is kirajzolják. Ehhez az ÉNY–DK-i irányú gazdasági erővonalhoz sorolható Közép-Magyarország, a Nyugat-Dunántúl, a Közép-Dunántúl és a Dél-Alföld (elsősorban Bács-Kiskun és Csongrád megye). Ezen a gazdasági tengelyen belül is vannak fejlettebb és kevésbé fejlett térségek, ez utóbbihoz tartozik pl. a DK-i szárnya a tengelynek. S mivel a külföldi tőkebefektetések kedvező gazdaság-, térségfejlesztő kihatásaihoz kétség sem férhet, ezért nagy a valószínűsége annak, hogy az országon belül ezek a legdinamikusabban, legintenzívebben fejlődő területek. Ez pedig egyben azt is jelenti, hogy a külföldi tőkebefektetések számottevően felerősítették a területi különbségeket. Ám a komoly területi egyenlőtlenségek ellenére sem beszélhetünk az ország „kettészakadásáról” (Hamar J. 1999, Szalavetz A. 2000), ahogy a kiéleződött térbeli polarizációt sokszor és sokan megfogalmazták.

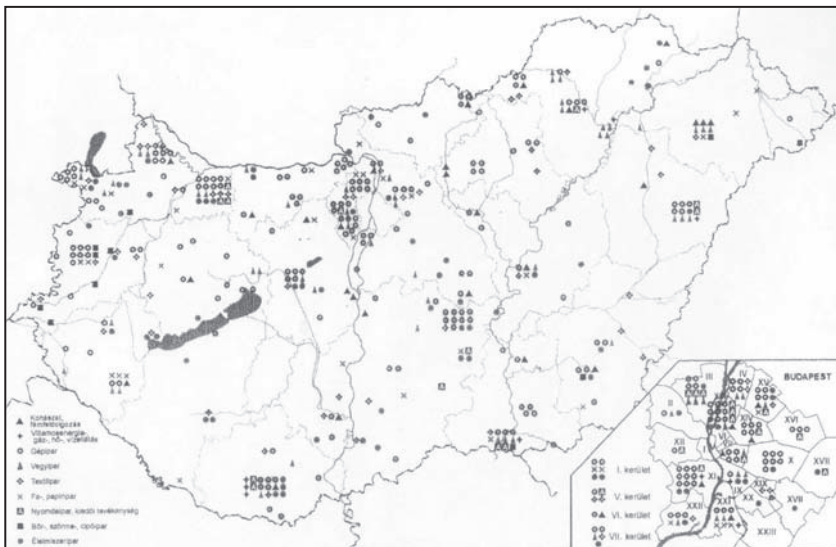
Az iparba befektetett külföldi tőke térformáló hatása

Az új gazdasági térszerkezet formálásában az ipar meghatározó jelentőségű, hiszen a legtöbb külföldi tőke az iparba került befektetésre. Ebben az ágazatban sokkal élesebben rajzolódik ki az új gazdasági térszerkezet, erőteljesebb a térbeli koncentráció. A korábbi ÉK–DNY-i ipari-energetikai tengely helyett napjainkban már a Dunántúl északi fele az ipari termelés legfőbb színhelye (Kiss É. 2002b), amibe a külföldi érdekltségű ipari vállalkozások gyakoribb itteni előfordulása is belejátszott. Azt, hogy a külföldi tőke hogyan és milyen mértékben hatott az ipar térszerkezetére, a következőkben néhány aspektusból korábbi kutatási eredményekre és friss statisztikai adatokra, valamint egyéb forrásanyagokra támaszkodva kíséreljük meg bemutatni.

A külföldi érdekltségű ipari vállalkozások száma már évek óta a Dunántúl északi felében a legmagasabb, a fővárosi térséget nem számítva. 2001-ben az ország 3957 külföldi érdekltségű ipari cégéből

1030 működött a Közép- és a Nyugat-Dunántúl együttesében, míg a Közép-Magyarországi Régióban 1634.

A legfontosabb közép- és nagyméretű külföldi érdekeltségű ipari vállalkozások térbeli megoszlása is azt jelzi, hogy a fővárosi agglomeráción túl az észak-dunántúli megyékben telepedett le a zömük. A cégek legnagyobb hányadát a gépiparban, azon belül is elsősorban az autógyártás, elektronika, számítástechnika és telekommunikáció terén hozták létre (Kiss É. 2002/a). Ezen cégek létesítésében főleg az osztrákok, a németek és az amerikaiak vettek részt. Az előbbieket többnyire kisebb cégeket alapítottak, és jobbra a Dunántúl északi részében a földrajzi közelség, a történelmi múlt, a tradíciók és a rokon, családi kapcsolatok miatt. Az amerikaiak viszont nagyvállalatokat hoztak létre és szórta az ország területén (4. ábra).

4. ábra: A fontosabb külföldi érdekeltségű ipari vállalkozások ágazatok szerint, 1998
(Forrás: Közép- és nagyvállalkozások Magyarországon, 1998)

A világ 50 legnagyobb multinacionális cége közül 35 (pl. GE, GM, Siemens, Ford) létesített telephelyet Magyarországon, jobbára az észak-dunántúli megyékben. Szintén ebben a régióban, a Budapest–Bécs-tengely mentén találjuk pl. a Nokia, a Suzuki, a Philips és az Audi beruházásait. Ezek az üzemek általában a régió legfejlettebb, legérettebb ipari parkjaiban működnek. A Dunántúl északi felében jöttek létre a leghamarabb ipari parkok, és részben ezért is ezek benépesülése a legelőrehaladottabb. Egy-egy nagynevű cég letelepülése azért is nagyon előnyös, mert ösztönzőleg hat más cégek letelepedésére is a helyi gazdaság fejlődése mellett. Hazánk több jól működő, prosperáló, legrégebbi és legfejlettebb ipari parkja közül jó néhány (pl. győri, szentgotthárdi, esztergomi, komáromi, székesfehérvári, tatabányai) található itt, ebben a régióban. Ezek nemcsak az ipari termelés, hanem az ipari export releváns centrumai is egyben (Kiss É. 2001). Sok közülük zöldmezős beruházásként valósult meg. A zöldmezős ipari parkokban zöldmezős cégek sora létesült, mert sok multinacionális cég preferálta ezt a beruházási lehetőséget. 1997-ben például a 27 jelentősebb külföldi zöldmezős beruházásból 19 a Dunántúlon valósult meg (Diczházi B. 1997). Ebből következik, hogy a beruházások összegéből is ez a régió, elsősorban a Dunántúl északi fele részesedett a legnagyobb mértékben (70%) (uo.).

A Közép-dunántúli és a Nyugat-dunántúli Régió együttesen a külföldi érdekeltségű ipari vállalkozások jegyzett tőkéjéből 29%-kal részesedett, ami közel 514 milliárd forintot jelentett, s ezzel szintén a Közép-Magyarországi Régió (757 milliárd Ft) mögött állt. Ugyanakkor az Alföld (13,8%) és a Dél-Dunántúl (2,6%) részesedése jóval szerényebb mértéket öltött.

Egészében véve az előbb felsorolt néhány tényező is megerősítette azt, hogy a magyar ipar térszerkezetében, az ipari termelés térbeli átrendeződésében (a Dunántúl északi felébe való tömörülésében) releváns szerepet játszott az iparba befektetett külföldi tőke. Hozzájárult az új ipari térszerkezet kialakulásához, ami egyben az iparba befektetett külföldi tőke erős térbeli koncentrációjával is együtt járt.

Térszerkezeti perspektívák

A XIX. század második felében a hazai gazdasági fejlődés felgyorsulásával párhuzamosan az erőforrásokra települve kibontakozott a magyar gazdaság térszerkezete, amely az utána következő évtizedekben még határozottabb körvonalakat öltött. Tulajdonképpen ebben történt markáns változás az elmúlt jó egy évtizedben, s kialakult a poszt-szocialista gazdaság új térszerkezete. Ez jóval kevésbé függ a természeti erőforrások (ásványkincsek, energiahordozók) térbeli elhelyezkedésétől, ám sokkal inkább a külföldi befektetők telephelyválasztási döntéseitől, a külföldi tőke térbeli mozgásától, illetve a befektetett tőke nagyságától.

Mivel az ezredfordulóra és részben azután is nagyon lényeges változások mentek végbe mind a hazai gazdasági feltételekben, körülményekben, mind a világgazdaságban, illetve világpolitikában, ezért joggal vetődik fel a kérdés, hogy azok vajon hogyan érintik majd a külföldi tőkebefektetéseket és közvetve a térszerkezetet. Az utóbbi egy-két évben visszaesett a hazánkba befektetett tőke volumene, amibe valószínűleg az is belejátszott, hogy több külföldi érdekltségű cég is megszűnt, vagy azért, mert végleg bezárta a magyarországi telephelyét, vagy azért, mert máshova helyezte át a termelést. 2003-ban 14 fontosabb külföldi befektető döntött a Magyarországról való kivonulásról, miközben 46 fontosabb külföldi beruházási szándékról is döntés született (Bálin V. 2003). Ez alapján tehát úgy látszik, hogy a külföldi tőke érdeklődése nem tört meg, sőt kedvezően értékelhető, hogy a befektetők között egyre több a nagyobb szaktudást igénylő beruházás, növekszik a kutató-fejlesztő központok száma, míg a megszűnők között a munkaigényes, kevés szaktudást igénylő ágazatokat képviselő cégek vannak túlsúlyban. Valójában egy minőségi szerkezetváltás zajlik, aminek a szükséges velejárója a külföldi cégek mozgása. A Nyugatról Keletre település természetes folyamat, amivel a jövőben is számolni kell (Kiss É. 2003). Több magyarországi külföldi érdekltségű cég is egykori, valamelyik nyugati országban működött vállalkozás át-helyezésének az eredménye.

A különböző okok miatt hazánkba letelepedett külföldi vállalkozások jövőbeni sorsa számos tényező függvénye, nemcsak az elhelyezkedésétől, ágazati hovatartozásától, piaci orientációjától stb. függ, ha-

nem attól is, hogy pl. milyen szerepet szánunk neki a vállalat egészének szervezetén belül, hogyan illeszkedik a vállalat globális stratégiai elképzelésébe. 2002 végéig csak néhány fontosabb külföldi befektető (Mannesmann, Microsoft) hagyta el az országot. Ezek azonban a gazdaság térszerkezetében nem okoztak lényegében változást. Mivel a 2003-ban megszűnő vállalkozások közül tíz a Dunántúlon, főleg a nyugati felében, a tervezett beruházásokból pedig tíz a fővárosban és 18 pedig a Dunántúlon, jobbra a Győr-Esztergom vonal mentén helyezkedik el (Bálint V. 2003), ezért a gazdaság térszerkezetében regionális szinten alapvető változás nem várható, legalábbis rövid távon nem. Persze hosszú távon és/vagy a feltételek drasztikus megváltozása következtében nem zárható ki a térszerkezet újabb átrendeződése vagy a tőke még erőteljesebb koncentrációja sem, hiszen a külföldi tőke nagyon gyorsan tud reagálni a változásokra. Am akárhogy is alakul a gazdaság térszerkezete a jövőben, abban a főváros mint a tartósan domináns tökevonzó és a Dunántúl északi része mint a második legfontosabb befektetési célpont továbbra is meghatározó szerepet fog játszani.

Irodalom:

- Antalóczy K. Ludányi A. Salgó I. Sass M. 1996: Kelet-Európa tőkevonzási képessége. Európa Fórum. VI.évf. 2. Pp.3-22.
- Baráth G. Molnár B. Szépvölgyi Á. 2001: A külföldi működő tőke szerepe a Közép-Dunántúl átalakuló gazdaságában. Tér és Társadalom. XV. évf. 2., 183-200.
- Bálint V. 2003.: Hozzák vagy viszik? Figyelő. október 23-29., 53-57.
- Diczházi B. 1997. : Zöldmezőn az iparba. Figyelő. május 8., 40-42.
- Giczi J. 2002. : Csökkenő külföldi tőkebeáramlás. Népszava. augusztus 5., 4.
- Hamar J. 1999. A külföldi működő tőke beáramlásának területi és szektorális jellemzői Magyarországon. KOPINT-DATORG Műhelytanulmányok, 53.
- Horváth L. 1996.: A külföldi működő tőke beáramlása Közép-Kelet-Európába. Bankszemle. 40. évf. 1. 30-39.
- Kiss É. 2001. : A hazai ipari parkok néhány jellemző vonása. Falu–Város–Régió. 9., 17-23.
- Kiss É. 2002/a.: Az átalakuló ipar térszerkezeti jellemzői. In: Mészáros E. – Schweitzer F. (szerk.): Föld, víz, levegő. Magyar Tudománytár sorozat. MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó. Budapest, 363-378.
- Kiss É. 2002/b. A magyar ipar térszerkezeti változásai. Földrajzi Értesítő. 3-4., 347-365.
- Kiss É. 2003.: Határ-e az országhatár az ipari befektetők számára? In: Süli-Zakar I. Határok és határ mentiség az átalakuló Közép-Európában. Kossuth Egyetemi Kiadó. Debrecen, 17-30.
- Nagy G. 1995. : A külföldi tőke szerepe és térbeli terjedése Magyarországon. Tér és Társadalom. 1995. IX. évf. 1-2., 55-82.
- Szalavetz A. 2000. : A külföldi tőkebefektetések regionális hatásai. Kihívások. MTA VKI. 128. sz. 12.